

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Lanfranci Mediolanensis Chirurgia parva prima editioe Latina anni MCDXCVIII nonnullis aliis comparata

Author: Tomasz Sapota, Romanus Sosnowski

Citation style: Sapota Tomasz, Sosnowski Romanus. (2016). Lanfranci Mediolanensis Chirurgia parva prima editioe Latina anni MCDXCVIII nonnullis aliis comparata. "Scripta Classica" (Vol. 13 (2016), s. 115-145).

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Thomas Sapota

*Litterarum Graecarum et Latinarum
Cathedra Universitatis Silesiae Catoviciae*

Romanus Sosnowski

*Litterarum Romanicarum Institutum
Universitatis Iagellonicae Cracoviae*

Lanfranci Mediolanensis *Chirurgia parva* prima editione Latina anni MCDXCVIII nonnullis aliis comparata

Abstract: This paper presents the first modern edition of Lanfranc of Milan's *Chirurgia parva* based on its *editio princeps* together with introductory notes in Latin.

Key words: history of medicine, Lanfranc of Milan, *Chirurgia parva*, Latin medieval medical treatises.

De editionis consilio ac ratione

Hoc fasciculo foras dare intendimus librum medicinalem a Lanfranco chirurgo Mediolanensi scriptum, Medio Aevo late celebratum, *Chirurgia parva* quae vocatur. Quamquam opusculum illud in vernaculas linguas versum plurimum arti chirurgicae progrediendae necnon sermoni medicinali variarum gentium florescendo profuit¹, tamen ad hunc diem moderna scriptura in medium

¹ C. De Tovar: «Les versions françaises de la “Chirurgia parva” de Lanfranc de Milan: Étude de la tradition manuscrite». *Revue d'Histoire des Textes*, Fasc. 12–13, 1983 1982, pp. 195–262.; Annika Asplund, *A middle English version of Lanfranc's Chirurgia parva: the surgical part*. Stockholm, University of Stockholm, 1970; S. Scholle: «Lanfranks “Chirurgia parva” in mittelniederfränkischer Übertragung». Diss., Würzburg, Würzburg 1978; J. Tyrkkö: «“Halles Lanfranke” and its most excellent and learned expositive table». *Words in Dictionaries and History: Essays in*

non est prolatum, licet illo historiae artis medicinalis intenti atque litterarum docti studiis suis uti possint^{II}.

Textus Latinus editione principii anni MCDXCVIII^{III} constat aliquibus aliis, quae annis MCDXCIX^{IV}, MDXIII, MDXIX ac MDXLVI in lucem prolatae sunt, perlectis ac illi comparatis nullisque gravioris momenti variationibus inventis. Cautissimi ac timidissimi editores id egimus, ut quam minimum archetypon mutaremus, sed textus explicandi causa censuimus opus esse punctuationem modernam introduceremus ac abbreviationes expanderemus.

De Lanfranci vita et operibus

Lanfranci nomen clarius fuit foras quam in Italia, de qua originem suam duxit. Inter medicos celeberrimae academiae chirurgicae Parisii fundatae versatus est et medicos quinto decimo saeculo illustrissimos, e.g. Henricum de Mondeville et Guidonem de Cauliaco, doctrina erudit gloria artis suae in fines Hispanorum, Germanorum, Batavorum ac Anglorum perveniente. Mediolani natus^V circa annum MCCXLV, Bononiae apud Gulielmum de Saliceto studiis incubuit. Deinde Mediolani arti medicinali exercendae se totum dedit, sed labori fructuosissimo, ut de eius opere praecipuo, *Chirurgia magna* quae vocatur, disci potest, finem Matthaeus Visconti fecit, qui ira partium dissensione inducta Lanfrancum circa annum MCCXC urbe expulit. Is Lugdunum primum venit, deinde, circa annum MCCXCV, Parisii sedem petivit, ubi medicinae exercendae atque institutioni studiosorum operam dabat.

Qui medicinae historiae periti sunt, Lanfranci libros non tam ad rationem ac viam artis renovandam, quam ad chirurgos Francogallos, qui illo tempore minoris Italicis aestimati sint, rebus recentioribus imbuendos valuisse censent. Lanfrancus

honour of R.W. McConchie. Ed. O. Timofeeva, T. Säily. Berlin–New York, John Benjamins, 2011, pp. 17–40.

^{II} Cf. R. Sosnowski: *Volgarizzamento della Chirurgia parva di Lanfranco da Milano nel manoscritto Ital. quart. 67 della collezione berlinese, conservato nella Biblioteca Jagellonica di Cracovia*. Kraków, Wydział Filologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2014.

^{III} «Gesamtkatalog der Wiegendrucke», Database, 2003, <http://www.Gesamtkatalogderwiegendrucke.de/>, par. 11696; 1498 (impens. Octaviani Scoti, Venetiis: Bonetus Locatellus, 21 novembre, 1498). Editio princeps in Bibliotheca Virtual de Andalucia: <http://www.bibliotecavirtualdeandalucia.es.> inveniri potest. Editio anno 1499 confecta impensis Andreae Torresani per Simonem de Luere, in Bayerische Statsbibliothek servatur: http://daten.digital-e-sammlungen.de/bsb00053985/Image_1.

^{IV} «Gesamtkatalog der Wiegendrucke», Database, 2003, [.Gesamtkatalogderwiegendrucke.de/](http://www.Gesamtkatalogderwiegendrucke.de/), cpv. 11696.

^V S. Alleori: *Lanfranco da Milano: vita ed opere*. Roma 1967; *Dizionario Biografico degli Italiani*, Vol. Ixiii. Istituto della Enciclopedia italiana, 2004, s.v. Lanfranco da Milano.

ipse hoc modo in sua *Chirurgia magna* de honoribus, quibus Parisii lautus esset, scripsit:

Ubi tantam et talem habui comitivam qualis et quante centesimo non sum dignus. Ubique rogatus a quibusdam dominis et magistris, et specialiter a viro venerando domino magistro Joanne de Passavanto magistrorum medicine nec non a quibusdam valentibus bachalariis omni dignis honore, quod ea que de rationibus chirurgie legendo dicebam et meum operationis modum et experimenta quibus utebar, in scriptis ad comunem utilitatem et recordationem perpetuam compilarem, ipsorum petitionem admittens onus assumpsi iamdudum in mente propositum, quod non modicum extimavi.^{VI}

De vita sua paucissima, quae ipse libris suis implicuit, conici possunt, quin etiam, quo anno mortuus sit, incertum videtur et intra MCCCVI ac MCCCXV^{VII} ponitur. Dubitari tamen non potest, quin duo opera sua *Chirurgia magna* et *Chirurgia parva* quae vocentur Medio Aevo clara fuerint et laudibus elata.

Chirurgia parva hoc modo dividitur:

Prologus

- I. De intentione cyurgici
- II. De vulnere facto cum puncta alicuius instrumenti ut gladio vel sagitta
- III. De vulnere facto cum ense vel alia re incidente
- IV. De incisione nervi
- V. De fluxu sanguinis ex vena vel arteria
- VI. De vulnere in carne cum osse
- VII. De vulnere capitis cum fractura cranei
- VIII. De omni vulnere sine fractura cranei
- IX. De morsu canis rabidi
- X. De apostematibus
- XI. De curis apostematum omnium
- XII. De ulceribus differentia
- XIII. De algebra sive restauratione
- XIV. De fractura ossis
- XV. De egritudinibus oculi
- XVI. De antidotis

Ultimum quidem caput in quattuor partes disponitur, quibus diversae species medicamentorum describuntur: medicinae repressivae, maturativae, mundificativae, conglutinativae, regenerativae, consolidativae, mollitivae et ulcerantes. In toto opere Lanfrancus id egit, ut rationem et usum artis aequo modo exponeret:

^{VI} Lanfrancus Mediolanensis, «Chirurgia magna». Venezia 1498, fol. 210v.

^{VII} DBI, *op.cit.*, vol. lxiii, s.v. Lanfranco da Milano.

ambo etiamsi medico adiumento essent, solum tamen experimentum rationem redderet efficaciorem. Qui ita in *Chirurgiae parvae* capitulo XIV scipisit:

Scias, quod ad omne opus cyrurgie multum est utile, imo necessarium, quod medicus viderit operari bonum cyrurgicum ultra scientiam, quam invenerat in scriptis et specialiter in algebra. Nam omnis scientia, que dependet ab operatione, multum corroboratur per experimentum.

Traditio

Plurima sunt *Chirurgiae parvae* codices, quorum Keil XLVIII numerat^{VIII}, at nos sine metu, ne in errorem labamur, dicamus unaquaque universitate Medio Aevo florescente licet unum illius tractatus manuscriptum inveniri posse videri, e.g. intra Codices Palatinos Bibliotheca Vaticana asservatos quattuor: Pal. Lat. 1165 (ff. 131va-137vb), Pal. Lat. 1179 (f.158r-167v), Pal. Lat. 1260 (f. 304 ra-313vb), Pal. Lat. 1305 (ff. 1r-18r), quibus duo Palatinis non inclusi adduntur: Reg. Lat. 1345, Reg. Lat. 1963. In Iagellonica Bibliotheca Cracoviae, ut nostrorum et proximorum mentionem faciamus, codex 849 ambas *Chirurgiam parvam* atque *magnam* continens asservatur. Quia traditio codicum tam copiosa et multifaria opus quam celerrime recentiore scriptione *Chirurgiae parvae* edendae, ut usui viris ac feminis doctis esset, impedivit, visum est nobis editionem principem sequi pro certum habentibus Lanfrancum non, ut delectaret, sed ut doceret, scripsisse. *Chirurgia parva* in collectionem artis medicae tractatum annis MCDXCVIII, MCDXCIX, MDXIII, MDXIX, MDXLVI inserta^{IX} est. Quia tenuis, maioribusque operibus pressa facile omitti potest, quamquam quippe ipsa in sermones vernaculos versa tam universe celebrata est, in medium eam proferimus, ut doctis et rebus medicinae ac linguarum historiae studentibus subsidio sit.

^{VIII} G. Keil: «Lanfrank von Mailand». *Die deutsche Literatur des Mittelalters: Verfasserlexikon*. Berlin, Walter de Gruyter, 1985, col. 563.

^{IX} Collectio chirurgica Venetiana, qua opera Guidonis de Cauliaco, Theodorici, Bruni Longoburgensis, Rolandi Parmensis, Rogerii Frugardi, Leonardi de Bertapalia et Lanfranci Mediolanensis continentur.

Editio (1498: 161r–166r):

Incipit Parva Chirurgia Magistri Lanfranci Mediolanensis

Intendens, venerabilis amice Bernarde, componere librum, in quo tradam omnium concedente deo datore plenam doctrinam ad instrumentum cyrurgicum pertinentem, non propono in presenti opusculo tradere tibi nisi pauca levia et probata. Que licet brevia, tamen propter magnam utilitatem eam non vilipendas, sed de his proponas plenarie considerare. Pono namque summarie, secundum tuam petitionem, probatas medicinas et modum curationis brevem vulnorum et apostematum, ulcerarum, cancrorum et fistularum et quasdam oculorum curas, et de algebra parum, secundum quod me ratio docuit operari et experimento sunt per me longo tempore roborata. Confido namque adeo de subtilitate tui intellectus, quod per illa pauca, tamen tuo ingenio, ad magnum opus poteris pervenire et quod inde nomen magni medici consequeris. Coniuro te tamen, per deum et nobilitatem tuam, ne aliquibus ydiotis tradas illud, ne per ignorantiam eorum opus meum noceat alicui, quod ad communem utilitatem est tibi caritate collatum.

De intentione cyrurgici. Cap. I.

Attende, quod in omni opere medicus debet supponere certam intentionem et uti rebus, que ipsum adiuvent ad intentionem. In vulneribus vero curandis intentio prima est vera consolidatio, que quidem fieri non potest nisi in vulnere simplici facto in carne, nam alia membra consimilia, scilicet ossa, nervi, cartilagines, paniculi cutis non consolidantur vera restauratione vel consolidatione, quia eorum materia fuit sperma parentum. Sed loco rei ex eis perditae restauratur aliquid, quod supplet vicem eius quodam erat amissum; licet de nervis, venis et arteriis diversa sit opinio. Nam aliqui credunt, quod consolidentur vera consolidatione. Alii dicunt quod non, sed restaurantur. Sed ego dico, quod non consolidantur vera consolidatione, quando eorum sectio est magna et consolidantur vera consolidatione, si est parva. Sed caro cuius materia est sanguis, qui quotidie in corpore generatur, bene recipit veram restaurationem. Unde in vulnere facto in carne semper sit tua intentio consolidare, nisi una septem rerum tibi contradicat. Prima est, si fuerit punctus nervus. Secunda, si vulnus fuerit usque ad os. Tertia, si cum vulnere fuerit apostema. Quarta, si fuerit ibi mala discrasia. Quinta, si in vulnere sit equa concavitas. Sexta, si vulnus fuerit cum contusione. Septima, si vulnus factum fuerit ab aliquo animali venenoso. Que omnia ex necessitate ducunt medicum ad aliam intentionem, secundum quod aperte docebo et primo.

De vulnere facto cum puncta alicuius instrumenti ut gladio vel sagitta. Cap. II.

Incipiam ergo a vulnere simplici carente predictis rebus VII. Illud ergo vulnus vide, utrum sit factum cum puncta alicuius instrumenti sicut cum cultello, lancea vel sagitta, vel alio simili. Et illud omnibus citius consolidatur, quia, si non tetigit nervum nec panniculum, nec chordam, nec muscolum tegentem os suppositum, cuius rei signum est doloris carentia, non est tibi necessarium nisi ponere tentam infusam in oleo rosato, quod teneat cutim apertam per unum diem et facere infirmum quiescere ab omni opere illius membri. Et si caret omni dolore et tumore, permittas vulnus claudi. Et facis ipsum quiescere per duos dies. Et erit sanus. Si autem dolorem haberet, signum est nervi, panniculi, chorde vel musculi puncti. Et tunc necesse est, quod infundas totum vulnus de oleo rosato calido et facias tentam non nimis grossam nec longam, sed talem, quae non constringat nervum et quae nullum faciat dolorem.

Et infunde eam in oleo rosato et vitello ovi calido et suprapone repressivum de eadem medicina et circumnunge membrum de medicina facta de uncia I olei rosati et unciis II aceti et unciis 5 boli armeni. Hoc fac, donec sedatus sit omnis dolor et vulnus faciat saniem, quia tunc est securum ab apostemate et spasma. Postea pone in vulnere tentam siccam de panno, molli tamen, et supra mundificativum, quod fit de unciis III mellis rosati colati et uncia I subtilissime farine hordei et unciis 5 terbentine lavate insimul parum bullitis ad perfectionem emplastri non duri. Et sic ad finem curabitur. Et nota, quod terbentina non debet decoqui cum aliis, sed debet poni in fine decoctionis.

Si per infusionem olei rosati et defensionem boli armeni supradicti non cessaret dolor, facias egrum flobotomari, si est fortis, ex parte contraria. Si est debilis, fac scarificari et facias ipsum assellare per suppositorium omni die. Et iniunge ei dietam strictam usque ad sedationem apostematis doloris et inflationis. Et inunctio facta de bolo armeno et oleo rosato et aceto circa vulnus semper continuetur, ut dictum est. Nec aliquo modo propter inflationem factam ex punctura nervi ponas aliquod emplastrum de herbis et axungiis vel aliquibus marcentibus nec propter dolorem tangat membrum aqua calida, quia omnia ista sunt causae putrefactionis et perditionis membri.

De vulnere facto cum ense vel alia re incidente. Cap. III.

Si vero vulnus factum fuerit cum ense vel alia re incidente secundum longum, vide, si est ita parvum, quod sola ligatura cum plumaceolo possit tenere partes coniunctas. Sufficit tibi coniungere partes et ponere supra plumaceolum de stuppa infusum in albumine ovi et ligare cum binda et non indiges altra medicina. Si vero est tam magnum, quod ligatura non sufficiat, sue vulnus cum acu quadrata et filo

equali incerato et semper fiant puncti impares, si possibile sit, incipiendo in una extremitate vulneris, postea in alia, postea in medio et postea ex utraque parte medii puncti. Et fac ibi tot punctos, quot sunt necessarii elongando unum punctum ab alio per quantitatem unius uncie I digiti minoris vel medii dimittens inferiori parte orificium apertum, per quod immittas unam tentam, per quam expurgetur vulnus. Super suturam pone pulverem factum de parte I thuris et II sanguinis draconis et III calcis vive et aliquando sola calx facit opus. Super pulverem ponatur petiola panni intincta in albumine ovi. Postea ligetur cum binda et plumaceolis et conservetur sutura et sic inungatur vel mutetur, ut consolidetur usque ad finem.

Si autem isto tempore vulnus mutaretur ab aere et faceret saniem, et solverentur puncti, mundificetur cum medicina facta ex una parte farine tritici et II mellis et III aque simul bullitis ad modum pultis usque ad finem. In fine ponantur supra vulnus stuppe infuse in vino calido.

De incisione nervi. Cap. IIII

Attende hic, quod, si ex vulnere ensis vel similis nervus in brachio vel manu, crure, collo vel pede incideretur ex transverso. Quod licet Theodoricus et multi alii dicant contrarium, quod bonum est et utile suere nervum cum acu, quando suis vulnus in superficie utriusque capitis nervi incisi, et cum sutura continuare capita nervi ad invicem. Et supra talem suturam nervi pone oleum rosatum, in quo bullierint vermes terrestres longi, qui dicuntur lumbrici, et conserva suturam tam propter consolidationem nervi quam propter consolidationem vulneris exterioris. Ex hac enim sutura fit nobilior consolidatio et melior reparatio. Ita, quod aliquando, specialiter in corpore pueri et re vera per talem suturam recuperatur motus membri, cui serviebat nervus incisus, qui non recuperaretur, si sutura non fieret in nervo. Nec timeas de dolore, qui dicitur fieri propter suturam acus in nervo, quia talis dolor mitigatur incontinenti per oleum predictum nec talis dolor potest inducere spasmus propter totalem incisionem nervi.

De fluxu sanguinis ex vena vel arteria. Cap. V.

Si fluxus sanguinis egredientis ex vena vel arteria te impedit, stringe eum sic. Recipe thuris partem I, aloe partes 5 et pulveriza et incorpora cum albumine ovi usque ad spissitudinem mellis et pilos leporis minutissime incisos intus incorpora. Pone digitum tuum in loco et tange pulsum, unde exit sanguis.

Et tene per horam, et suppose de illa medicina abundanter. Et cave, ne in hora mutationis illam medicinam vi auferas. Sed, si adheret firmiter loco, appone de eadem medicina magis liquida supra ipsam medicinam predictam, donec cadat

a vulnere sine violentia, quia tunc erit consolidata vena vel arteria. Et huic medicine non est par in restringendo sanguinem et consolidando venam.

De vulnere in carne cum osse. Cap. VI.

Quando autem cum vulnere carnis est vulnus in osse, non oportet, ut consolides vulnus carnis ante restaurationem ossis. Restaurationem dico, quoniam os nunquam consolidatur vera consolidatione, sed loco ossis oritur quedam caro callosa, que vocatur porus sarcoydes vel caro poroydes, que stat loco ossis, que quidem reparatio debet expectari, antequam consolidetur vulnus, quod est in carne. Alioquin non fieret reparatio, quia humiditas carnis impediret, cum reparamentum non posset fieri, nisi locus ultimo desiccetur, ossa namque sunt siccissima et materia reparamenti est ossium nutrimentum, quod naturaliter est siccum. Nutrire non est aliud quam nutrimentum cum nutritio assimilare, quare nutritio sit per similia sicut diminutio per contrarium. Et quia inter cetera ossium vulnera periculosiora sunt vulnera ossium capitis, quia in vulneribus capitis cum fractura cranei fieret consolidatio carnis ante reparamentum ossis, esset causa mortis propter nobilitatem cerebri et accidentia pessima, que sequuntur, ab illis in curis ossium capitis incipiam.

De vulnere capitis cum fractura cranei. Cap. VII.

Cum vulnus sit in capite et cum fractura cranei, considera, si fractura transit ad interiora, quod potest sciri multis modis, scilicet per perseverationem vomitus et doloris, parvitatem oculi cum lachrymis et curvitatem aspectus, et incensionem, et circuitiorem oculorum. Et per experimenta, que non fallunt, scilicet, quod ponas in dentibus egri filum bistortum inceratum et teneat illud eger firmiter cum dentibus, et tunc incipias apud os cum unguibus tuis.

Et duc ungues stringendo filum et faciendo sonum usque ad aliud caput fili, quod distabit per cubitum ab ore et facies hoc pluribus vicibus, si patiens potest sustinere sonum et non sentiat dolorem, non habet fractum craneum. Si autem fractum esset, nullo modo posset sustinere confricationem unguium super filum. Item percutiatur caput cum levi baculo sicco de salice vel de pino et pone aurem tuam apud caput. Et si sanum est os, tunc audies sonum sanum. Si fractum aut scissum, audies sonum mutum secundum comparisonem factam a campana sana ad campanam scissam. Neque confidas in expectando signa bene comedendi, dormiendi, assellandi et similium, de quibus Rolandus et Rogerius dicit, quod sunt fallibilia. Sed aliquando est manifesta tibi per tactum ipsius cranei. Cum ergo certus es de fractura cranei penetrante, vide, si vulnus cutis est minus quam fractura ipsius cranei et amplia illud, dummodo non videas signa mortis, quia tunc nihil est de novo faciendum. Ampliato vulnere tantum, ut oportet, detegatur tota fractura cranei.

Inde, si pars fracta subintravit sanum os aut si sit ibi aliquod frustum, a quo pungatur dura mater, quia in his duobus casibus oportet te remove partem ossis suppositam cum instrumentis et frustula omnino remove; et tunc removeas. Vide, ubi pars supposita se teneat craneo et erit ibi aliquantulum plicata et aliquando erit circumferentialiter tota depressa. Tunc infunde totum craneum lesum cum oleo rosato calido per unum diem vel duo. In vulnere supra craneum pone stuppas vel pecias panni vetusti et infusas in oleo rosato et vitello ovi calidi. Secundo vel tertio die labora cum instrumentis leviter ad removendum os et remove, quod est removendum, levissime operando, ne tangas duram matrem vel aliquod principium nervi. Similiter remove frustulum pungens duram matrem. Remoto osse habeas pannum subtilem et intinge in melle rosato colato, parte I, et olei rosati partibus II et pone intus craneum et duram matrem caute et leviter. Et imple totum vulnus cranei leviter de illis pannis sic intinctis. In vulnere carnis ponas pecias cum vitello ovi et oleo rosato, postea habeas plumaceolum de stuppa subtilem, qui comprehendat totum vulnus cutis et prius intinctum in eadem medicina.

Ad ultimum habeas plumaceolos magnos seu stuppas magnas madefactas in aqua frigida in estate et in hyeme in calida. Et bene exprimas, quas madefacias in medicina facta de unciiis II olei rosati et unciiis 5 aceti et uncia I boli armeni, quas pecias supra capite prius raso pone. Et sic fac, donec vulnus abundanter emittat saniem, et tunc incipe ponere supra duram matrem de pulvere subtilissimo facto ex thure, quod descendit per cribrum, et supra pulverem pannum intinctum in melle rosato et oleo predicto calido. Sed tunc pannus melius exprimatur, de quo panno impleatur totum vulnus, quod est in craneo. In vulnere autem cutis pone fila sicca et imple adeo, quod non permittas carnem cooperire craneum, donec fractura sit reparata. Et supra vulnus cutis ponas mundificativum superius dictum de melle rosato et farina hordei tantum, quod teneat vulnus.

Et ultra circum quaquam per latitudinem digiti circa illud semper ponas defensivum de bolo armeni. In fine pone consolidativum seu cicatrizativum, de quo tibi faciam doctrinam in fine operis. In omnibus aliis scissuris cranei et fracturis, ubi neuter predictorum casuum est, sufficit tibi ponere super os fractum medicinam de melle rosato et oleo rosato calido et imple totum vulnus cutis de oleo rosato calido et vitello ovi usque ad generationem saniei et supra et circa defensivum boli armeni. Et, facta sanie, pone supra craneum peciam intinctam in ipso melle rosato et oleo et imple vulnus cutis filis siccis et supra vulnus mundificativum de melle rosato et farina hordei. Et circa vulnus defensivum boli usque ad perfectam curam.

De omni vulnere sine fractura cranei. Cap. VIII.

Regimen omnium aliorum vulnerum, que sunt sine fractura cranei, potest fieri per suturam et per pulverem de calce dictum et secundum supra proxime dictam doctrinam.

Sed non oportet in illis uti melle rosato colato et oleo rosato, nisi vitello ovi cum oleo rosato usque ad generationem saniei et postea mundificationem de melle rosato et farina hordei et defensivo boli circa vulnus. Nam defensivum boli est optimum in omnibus vulneribus corporis propter evitacionem apostematis, quia nihil utilius egro et honorabilius est medico, quam ne membra vulnerata in tumore veniant apostematum. Nam ipse superveniens vulnere capitis est causa alienationis et mortis. Et si accidat membris nervosis, est causa spasmi ex repletionem et mortis vel corruptionis membri et mortis. Ad cuius apostematis evitacionem multum valet regimen bone diete.

Et ideo ponam dietam, ut sit tibi doctrina comunis in omnibus vulneratis in capite et nervosis locis. Specialis dieta; a principio sit mica panis lavata quinquies cum aqua calida in hyeme et postea ter in frigida, et post ultimam lavationem ponatur de zuccaro rosato, albo. In estate lavetur cum aqua frigida pultes rarefacte de hordeo prius mollificato et postea pistato et colato. Et colatura coquatur et condiatur cum penidiis vel zuccaro rosato, vel cum lacte amigdalorum in omnibus vulneribus, preterquam in vulnere capitis, ubi non approbo. Amigdale habent nam quandam proprietatem fumosam nocentem capiti. Si autem eger esset nimis debilis aut naturaliter haberet debilem stomachum, posset parvos pullos conditos cum agresta sumere et carnes heduli, et pedes porcorum, omnia condita cum agresta vel vino granatorum acetosorum.

Potus eorum et specialiter vulneratorum in capite et locis nervosis sit vinum de granatis cum decuplo eius de aqua frigida vel agresta cum aqua clara frigida vel iste potus optimus confortans stomachum et prohibens vapores ascendere et non constipat et extinguit calorem. Recipe hordei mundi uncias II, mice panis unciam I, zuccari rosati unciam I, granorum granatorum unciam I, prunorum siccorum decem numero. Omnia coquantur in decem libris aque, usque ad medietatem coletur. Et servetur in vase vitreo et administretur frigidum; nihil actu calidum detur. Si autem eger iuvenis fuerit et sanguineus, et parum sanguinis exivit ex vulnere, flobotometur ex parte contraria, si est fortis, vel ventosetur, si est debilis, ut dictum est. Et omni die assellet una vice cum suppositoio, si per se non assellasset. Nam omnia ista cum defensivo boli defendunt vulnus et membrum a receptione superfluitatum. Cum autem omnis cursus humorum cessaverit, tunc securus es, quod non superveniet apostema. Et non subito, sed paulatim, fac egrum transire ad grossiorem dietam et ad usum vini, salvo quod in vulneribus capitis et nervorum non des licentiam vini, nisi propter necessitatem debilitatis stomachi vel virtutis. Et tunc, sit vinum leve, acerbum et bene limphatum, quia non est aliquid, quid ita percutiat caput et nervos sicut vinum, et propter hoc in illis vulneribus non concedatur usque ad finem. Et quando vulnus ceciderit super ossa alia et fracta fuerint, illa ossa curabis secundum doctrinam, que tibi dabitur in capitulo de algebra.

Quando autem cum vulnere est apostema, quod est, quia medicus non scivit defendere vel quia tenta est nimis grossa, vel unguentum calidum fuit semper po-

situm, vel alteratio aeris, vel debilitas membri recipientis. Quod quidem, si accidit non obstantibus remediis apposis, erit pravum signum, scilicet signum magne debilitatis membri lesi. Tamen si tale apostema fuerit in membro nervoso, iam dicta est cura.

Si vero fuerit in membro carnoso, facies pultes de IV partibus aque et I olei olivarum maturarum et farina tritici.

Et pone supra apostema factum cum vulnere et illud tandiu ponas, donec removeatur totus tumor et dolor et quod vulnus emittat abundanter saniem. Et tunc pone mundificativum de melle, farina et aqua usque ad perfectam mundificationem, quia non potest neque debet consolidari vulnus, in quo est apostema, quia omnia consolidativa nocent, ubi apostema est, nisi prius maturetur et dolor sedetur, et postea mundificetur, et ad ultimum consolidetur. Item, si fuerit mala discrasia, prius curetur cum suo contrario, calida cum frigido et sic de aliis. Et remota discrasia redi ad curam principalem.

Item, si fuerit in vulnere aliqua concavitas, carne debita repleatur, quia, si consolidaretur superficies et concavitas remaneret, ex necessitate in concavitate remaneret putredo, que putrefaceret locum et cogeret medicum iterum aperire vulnus et esset labor ultimus maior priore. Repleatur ergo primo cum mundificativo superius dicto, posito supra vulnus, et cum pulvere thuris facto, posito intra, vel cum alio unguento regenerativo ex dicendis in fine, postea consolidetur. Item, si factum est vulnus cum contusione, scilicet casu vel percussione lapidis, vel ligni, vel alicuius rei non acute, non debes in principio ponere consolidativum, quia in omni contusione contunduntur necessario caro et nervi, si membrum est nervosum, et necessario putrefit locus. Unde consolidativum esset causa constringendi putredinem in membro. Et sic aut membrum totum corrumpetur aut oporteret te iterum aperire et esset labor multo maior et tibi et egroto, quia longa debilitas alicuius membri ducit totum corpus ad corruptionem. Est ergo prius maturandum, postea mundificandum, et si remanet concavitas, ibi est regenerandum, ad ultimum consolidandum. Salvo, quod si contusio esset parva, cito firmaretur locus unguendo circa vulnus de oleo rosato et supra iuncturam pulverizando pulverem mirtilorum et vulnus mundificando cum mundificativo de melle, postea consolidando.

De morsu canis rabidi. Cap. IX.

Ceterum, si factum fuerit vulnus a cane rabido, cuius signum, quod gallina non sumit panem infusum vel infectum in vulnere et, si sumpserit, moritur. Hoc iterum prohibet, ne medicus intendat ad consolidationem. Sed dimittatur vulnus apertum per XI dies ad minus. De melioribus localibus est cauterizare locum cum ferro calido et ponere medicinam calidam sicut sal et sinapis cum melle supposita. Et fiant remedia physicalia, quorum melius est: recipe cineris cancrorum fluvialium adustorum partes V, gentiane partes III, terre sigillate partes VI, fiat pulvis.

Da bibere uncias II omni die usque ad mensem, cum aqua in qua cocti sunt cancri, per XI dies consolidetur. His omnibus consideratis secure potest in curis vulnorum procedere relicto residuo tue discretioni.

De apostematibus. Cap. X.

De apostematibus scias, quod eorum causa est duplex, scilicet extrinseca ut ex percussione, casu vel vulnere alterato vel similibus, vel intrinseca, scilicet ex abundantia interiorum superfluitatum. Materialis causa est sexcupla, nam aut est humoralis sanguinea vel flegmatica, colerica vel melancolica aut aquea, aut ventosa. Et hoc aut simpliciter, aut composite, licet rarissime invenias apostema ex uno humore solo factum. Sanguis namque si superabundat super totum corpus et calefiat calore inflammante cor et sic corpus non tamen putrefit, sic fit febris continua synocha. Si autem putrefit fit synochus continuus.

Si autem non super totum corpus, sed aliquem locum occupaverit et sanguis est tenuissimus in substantia et fluens in qualitate, facit inflationem rubeam latam sparsam per membrum in superficie, que vocatur erisipila nota, quia fit de sanguine reducto quasi ad naturam colere. Si autem sanguis est grossus naturalis in substantia et calidus in qualitate, fit carbunculus, cuius color est fuscus et tactus durus et in superficie est sicut color cineritius, quod venit ex adustione.

Et si sanguis est naturalis, tamen nimius in quantitate, facit flegmonem, cuius signa sunt: subrubedo propter similitudinem, durities propter lenitatem, rumor profundus propter materiam in profundo membri, scilicet carnis, contentam, pulsus propter inundationes, que fiunt calore agente in materia, calor ex caloris multiplicati presentia, aliquando febris efficitur effimera, specialiter circa generationem saniei. In quo tempore omnia predicta accidentia sunt maiora quam facta sanie.

Colera vero, si corpori dominatur, aut putrefit, aut non. Que non putrefit, aut est in toto corpore et facit icteritiam, aut in uno loco et facit serpiginem seu tyriam. Putrefacta autem aut intra venas et facit tertianam continuam, si continetur in omnibus venis, aut causionem, si specialiter circa cor et os stomachi, aut extra venas et facit tertianam interpolatam. Et si talis colera non putrefacta a natura destituta congregatur in aliquo membro exteriori, faciet erisipilam veram, cuius sunt signa: rubor mixtus citrino colori propter similitudinem materie, tumor pineatus propter levitatem et igneitatatem materie ascendentis, durities propter siccitatem materie et calor pungitivus mordens palmam tangentis propter acuitatem materie.

Flegma similiter dominans corpori aut est putrefactum aut non putrefactum. Aut intra vasa et facit ansimerinam continuam sine rigore, aut extra vasa et facit interpolatam quotidianam cum rigore. Non putrefactum aut super totum corpus et facit leucoflegmaticam, que est una species ydropisis, aut in uno loco et facit apostema, quod dicitur zimia vel undimia, cuius signa sunt: albedo propter similitudinem materie, mollities, ut si digitum impresseris, facies quasi foveam, nam hoc fit

propter humiditatem, frigiditas tactus propter frigiditatem materie, parvus vel nullus dolor, quia non est ibi pugna caloris. Tamen istud apostema plus dolet facta sanie quam ante, quia omne apostema, quod etiam si fuerit ex materia frigida, postquam illa materia putrefit, iam recipit caliditatem extraneam. Et sic omnis exitura, scilicet apostema saniosum, iudicatur calida, licet materia sit frigida, sicut febres quotidiane et quartane iudicantur egritudines calide, licet sint ex materia frigida.

Et melancolia superabundans est putrefacta aut non putrefacta; vero aut totum corpus occupat aut unum locum. Si totum corpus occupat aut ab extra et facit lepram, aut ab intra et tunc aut materia est intra venas et facit quartanam continuam, aut extra venas et facit quartanam interpolatam, aut in uno loco tamen et facit cancrum.

Et si non est putrefacta aut est super totum corpus et facit melanchiron, id est icteritiam nigram, aut in uno loco et facit apostema durum, quod vocatur sclyrosis, cuius signum est durities propter siccitatem et grossiciem materie et sine dolore propter absentiam caloris et compactionem materie occupantis locum quasi insensibilem et color est similis colori corporis vel parum tendens ad livorem, quia, licet melancolia sit nigra, tamen propter eius gravitatem non presentatur calor eius ad superficiem corporis, scilicet cutem. In his differt a cancro. Cancer, qui est de melancolia putrefacta, quia acquisivit calorem ratione superius assignata, calet et dolet, et vene circumdantes sunt varie, quia materia, licet sit melancolia, tamen in sui putrefactione acquisivit lenitatem et calorem extraneum, unde calor venarum imbibentium illum cancrum. Sunt varii coloris adeo, ut assimilentur egritudini. Et ob hoc dictus fuit cancer, quia tenet formam cancri marini, qui est rotundus et habet multos pedes.

Apostema aquosum sit ex dominio frigiditatis super epar generantis multam aquositatem, quod est de natura yposarce. Tamen ista aqua congregatur aliquotiens in uno solo loco corporis et specialiter circa umbilicus. Et enim signa sunt, quod color eius est similis colori totius corporis. Quod si palpaveris illud cum duobus digitis duarum manuum ponendo digitum semotum aliquantulum ab alio, tu senties inundationem sub digitis ita, quod unus digitus impellit undam sub alio. Et est cum pondere sine dolore. Et ego curavi istud apostema cum incisione et desiccatione illius aque in vulnere, que habebat circa umbilicum ad magnitudinem panis duarum librarum.

Apostema autem ventosum generatur ex vapore vel vento, vel aliqua frigida materia, resoluta per actionem debilis caliditatis dissolventis et non valentis consumere. Qui quidem vapor locatur inter tunicas membrorum et specialiter locatur libenter in regione oris stomachi et in inguinibus itaque, quod multi credunt, quod sit crepatura. Et eius signa sunt, quod est durum cum extensione repugnante tactui sine lesione et sicut uter vento plenus. Si percutitur, sonat et non mutatur color loci a colore corporis. Et scias, quod istud apostema valde assimilatur apostemati duro supradicto de melancolia putrefacta. Sed qui scit discernere inter duritiem lapidis et duritiem vesice porci plene vento et, si scit discernere inter durum et extensum,

bene sciet discernere inter hec duo apostemata. Et similiter assimilatur apostemati aquoso, sed differentia est undositas, que est in aqueo, et carentia undositatis, que est in apostemate ventoso.

Est quoddam aliud apostema frigidum, quod vocatur botium, quod locatur sepe in gula. Quod fit duobus modis: aut per saniem generatam ex apostematibus calidis vel ex diverso flegmate putrefacto, quorum quoddam habet intus materiam, que similatur caseo coagulato, alia luto, alia que est fex olei, alia sicut pultes, alia sicut iuncata granosa, quorum aliud est mobile et in superficie membri subcutanea sub cute tantum, aliud immobile infiltratum in profundo membri, nullum tamen habet colorem.

Preterea, per ea, que dicta sunt, de apostematibus simplicibus possunt haberi notitie compositorum, de quibus scias, quod aliquando componitur in generatione apostematum colera cum sanguine et si fuerit maior pars de sanguine, dicitur flegmon erisipiliades et, si fuerit maior pars colere, dicitur erisipila flegmonides et cognoscuntur per signa distincta superius.

Item componitur sanguis colera et melancholia et faciunt antracem, cuius signa sunt durities, color circumdans varius et in hoc communicat cum cancro, sed differt, quia in eo est maior inflatio et debilitas cordis, aliquando sincopis et tremor cordis et somni profunditas, non somnus verus, sed abusive dictus. Et in superficie quedam vesica cinericii coloris, que videtur trahi ad interiora, quasi traheretur cum filo. Et poteris cognoscere, quod sit ex diversis humoribus, si notaveris diversitatem materie, que purgabitur tempore mundificationis post maturationem, quia reperies in medio de materia dura, grossa, tenaci, que a laycis dicitur pes egritudinis, qua remota remanet locus concavus et postea non eget nisi regeneratione carnis et cura vulnerum. Et istud apostema propter admixtionem contrariorum ad invicem est de malitiosis.

Item componitur melancholia cum flegmate. Et si vincit flegma, facit glandulas, si vincit melancholia, facit scrophulas, quorum signa sunt: absentia caloris et forma in modum amigdale et quia moventur quasi natando et in plurimum sunt plures numero in unum colorem. Et fiunt et in subassellis, et in gula, et in inguine. Quicquid dictum est de apostematibus, est dictum de eis, que fiunt ex humoribus naturalibus.

Restat dicere de his que fiunt ex humoribus innaturalibus, quorum aliqua sunt multum prava et periculosa. Et qui vellet scire naturam apostematum provenientium ex humoribus non naturalibus, procuret scire generationem humorum in corpore tam naturalium, quam non naturalium. Et postea videat frequenter apostemata ex eis orta et eorum formas et colores et accidentia, que ea sequuntur. Et materias, que ex eis egrediuntur et sic per bonam notitiam theoricalem et longum experimentum poteris scire et aliter non. Et cum hoc laudet deum, qui est bonus medicus circa hoc. Multum esset necessarium prolongare verba in isto tractatu et docere, quomodo generatur quisque humor naturalis et innaturalis et materia humorum, tamen, quia intentio huius libri, qui erit preambulus ad maiorem, si

deus concesserit, est brevis, scias, quod apostematum natorum ex humoribus non naturalibus aliud est frigidum, aliud calidum. Frigida sunt nodi, qui sunt in forma rotundi, qui ut plurimum sunt in fronte, in dorso manuum et pedum, et iuncturis. Et eorum materia est flegma vitreum a calore destitutum, admiscetur etiam aliquotiens flegma dulce cum scrophulis et glandulis, de quibus facta est mentio. Et fiunt scrophule et glandule, que veniunt ad maturitatem et tunc dicuntur squamosae, quarum mundificatio est difficilis.

Ex colera adusta et ex ea cum admixtione melancolie aduste fiunt diversa apostemata. Secundum diversam quantitatem illius humoris et secundum diversitatem loci et secundum diversitatem fortitudinis et debilitatis membri recipientis sunt timorosa. Quorum etiam periculum est maius et minus secundum diversitatem nobilitatis loci possideri. Nam nascuntur inde ulcera mala crustosa ex malis humoribus adustis, que, si sint in superficie membri et specialiter cruris, dicuntur cancrene ab Avicenna. Si occupant profunditatem membri, non tamen totum membrum, dicuntur ab eo ascachilos. Si totum membrum, dicitur herpes vere, quia herpes fit a malis ulceribus, ad que multa materia venenosa iam corrupta descendit. Et etiam, ut vult Avicenna et verum est, sicut aliquos homines vidi, quando aliquod membrum debilitatum et inflatum exponitur aeri frigido, quia tunc mortificantur extremitates, cum calor vivicans non possit ad eas transire, et extremitates mortificate corrumpunt membrum, nisi refrenetur, adeo, ut aliquando oportuit me totum incidere pedem in iunctura, ut salvarem crus.

Fiunt etiam ex admixtione humorum corruptorum predictorum vesice, formica miliaris, pruna sive ignis persicus, que quidem omnia sunt diversa secundum diversitatem compositionis et de istis omnibus est diversitas apud auctores. De qua diversitate non cures, sed cura coloribus et accidentiis. Et fere omnium cura est una, secundum quod tu videbis in sequentibus. Vesice tamen fiunt ex materia predicta acuta levi petente superficiem carnis propter eius levitatem. Formica est etiam pustula, sed est profundior in carne et ambulat magis ad profundum et cito ulcerat. Miliaris sit ex eadem materia, sed magis incinerata per adustionem et facit pustulas parvas ad modum milii cum magno fervore et pruritu. Pruna etiam sunt pustule subnigre dure habentes in circuitu citrinum colorem, que fiunt ex maiori parte colere aduste et minori melancolie aduste.

De curis apostematum omnium. Cap. XI.

Dictis breviter de intentione huius libelli, differentiis apostematum veniemus, secundum propositum, ad curas sequentes auctorum doctrinam et longum usum nostrum. Cura apostematis facti ex causa extrinseca sicut ex vulnere dicta est, sed, si est ex contusione casu aut lapidis, aut ligni percussione, melior cura, si patiens est iuvenis et fortis, est flobotomia contrarie partis vel ventosatio, si est debilis. Inunge locum cum oleo rosato calido et pulveriza locum lesum et unctum cum

pulvere fructuum mirtilorum, quia hec cura firmat locum, si non sit nimis magna contusio. Si per istam medicinam non defenditur locus ab apostemate, sed venit ad exituram scilicet ad generationem saniei, maturetur et cito aperiatur locus, ubi materia magis dependet, et mundificetur locus cum mundificativo facto de melle, farina tritici et aqua. Postea incarnetur et consolidetur cum incarnativis ponendo semper circa locum lesum defensivum de bolo, oleo rosato et aceto ad conservationem sani loci, ne corrumpatur. De incarnativis et consolidativis fiet tibi mentio.

De apostematibus autem, que fiunt ex interiori causa, scias, quod aut resolvuntur, si reperiuntur, aut indurantur, aut veniunt ad saniem vel putrefactionem. Verum, quod resolutio aliquando fit per percussione, sicut aliquando maturatio, tamen nec hoc, nec illud proprie fit, sed improprie. Et si cura istorum deberet notari ad unguem, iam esset necessarium multiplicare verba et ponere curam uniuscuiusque specialiter. Sed quia propositum et promissum est tibi tradere breviter curas notiores et breviores propter brevitatem libri, non longabimus in sermone. Scias ergo, quod potes reducere curas omnium apostematum ad unam brevem divisionem, scilicet ad curam apostematis calidi et frigidi. Apostematis autem calidi proprium est reperi aut resolvi, aut maturari. Frigidum vero per calorem extraneum maturatur, resolvitur et induratur, raro autem reperiuntur.

Incipe ergo curam apostematum calidorum cum flobotomia, si patiens est fortis, et hoc per partem oppositam in principio ante confirmationem apostematis. Confirmatio autem per eadem vel cum ventosatione. Si est debilis, iniunge dietam strictam et frigidam secundum tolerantiam, quia omnia apostemata ex causa intrinseca sunt cum plenitudine.

Deinde, post evacuationem, incipe reperi materiam et confortare membrum, ne recipiat superfluum, nisi una VII rerum tibi contradicat, que prohibent percussione fieri. Prima, si apostema fiat in puero, secunda, si fiat in sene, tertia, si fiat in convalescente, quarta, si materia est valde multa, quinta, si est furiosa, sexta, si est in emuntoriis, que sunt gula, subasselle et inguina, septima, si apostema fiat per viam derivationis et membrum mandans nobilius est membro recipiente. Nulla istarum causarum impediens et reperi cum succis herbarum frigidarum ut solatri, qui reperi cum quadam occulta resolutione portulace silvestris, umbilici veneris cum oleo rosato et pauco aceto, et pauco bolo armeno vel cum aliquo ex unguentis percussivis bonis ex dicendis.

Si autem materia non reperiuntur aut quia ad aliquam quantitatem tendit vel quia est aliquantulum grossa, purgato corpore incipias dissolvere administrando aliquid de melle cum illo medicamine percussivo. Et postea resolve fortiter, secundum quod videas. Quidem cursus materiae cessat et dolor et acuitas cum aliqua ex medicinis resolutivis dicendis. Si autem materia tenderet ad saniem tempore percussione, quod aliquando fit per viam accidentis et non proprie aut tempore resolutionis, festina maturationem cum aliquo maturativo ex ponendis in fine. Facta sanie aperiatur locus magis maturus et magis dependens faciendo magnis exituris magnas apertiones et parvis parvas. Et sanies tota suaviter exprimat salvo, quod

si materia esset valde multa, non debet tota in una vice extrahi, sed successive, maxime si eger sit debilis, aperto loco et evacuata materia ex tota vel in parte, pone superius de uno mundificativorum dicendorum, donec mundificetur bene et plene. Et regenera carnem et ultimo consolida cum medicinis habentibus hoc facere secundum doctrinam in fine tradendam. Hoc prenotato, quod non festines incidere apostema ante perfectam maturationem, nisi esset prope nobilia membra vel sit prope anum, vel prope iuncturas, vel esset materia parata ad corruptionem membri, quia in his casibus oportet vos ante perfectam maturationem incidere et tunc ponendum est emplastrum, quid mundificet cum maturatione residui. Et cave tempore resolutionis et maturationis, ne emplastra resolutive, maturativa et mundificativa sint nimis calide nature nec nimis dura, sed temperata. Nam ista aliquotiens faciunt apostema furiosum. Item scias, quod apostemata calida sanguinea minori indigent percussione et maiori resolutione. Collerica autem maiori percussione et minori resolutione. Et sicut convenit in sanguineis flobotomia, ita colericis convenit purgatio colere. Illa autem, que fiunt ex humoribus adustis, ante ulcerationem indigent solum percussione. Et post ulcerationem non apponas aliquid frigidum in loco ulcerato, sed circaponas defensivum de bolo ad defendendum deambulationem vel corrosionem.

Antrax et carbunculus, quia unus ex diversis est humoribus, alius ex sanguine grosso, ut dictum est, post flobotomiam et purgationem indigent emplastris et cibis, et potibus confortantibus cor propter eorum malitiam. Specialiter antrax, quod commune est omnibus aliis venenosis apostematibus. Da ergo egro dietam frigidam et strictam sicut malagranata, poma, pira, citonia, vinum de granatis cum decuplo aque frigide; abstineat a carnibus pro posse. Si vero non potest, carnes parvorum pullorum cum agresta vel vino granatorum conditas. Utiliter etiam datur eis tyriaca maior. Et si patiuntur stuporem, qui est sincopis, que vocatur alicis somnus, excitentur cum magnis sonis tubarum et timpanarum et vocentur fortiter propriis nominibus. Ponatur ergo super cor emplastrum frigidum cum rosis rubris et sandalis, citri ana uncia I, farine hordei uncie II, camphore dracme II, distemperetur cum aqua rosata vel succo pomorum agrestium. Si egritudo esset in parte anteriori circa mamillas vel pectus, ponatur illud emplastrum inter duas spatulas. Aliquis posset admirari de exhibitione tyriace materia, quia calida est, sed, quamvis non pertineat ad brevitatem libri disputare de singulis, quia de hoc fuit inter antiquos diversa opinio et adhuc est, quia quidam approbaverunt et approbant et quidam non, et scias, quod quamvis tyriaca calida sit, tamen ex eius nobilitate et utilissima compositione resultat quidam spiritus dignissimus adeo amicus complexioni humane, quare invenimus eam valere contra venenum calidum et frigidum et contra venenum contrarium humane complexionis a tota specie. Invenitur etiam movere ventrem et stringere fluxum. Ita, quod secure dico, quod sicut quelibet res in rebus generatis, complexionem communem, que vocatur complexio elementalis et naturam habet occultam propriam, que est a tota specie. Sic tyriaca ultra complexionem, quam acquisivit elementalem, in actione et passione rerum ad invicem

intransium eius compositionem habet ultra proprietatem occultam contra omnia genera venenorum humano corpori contraria. Et propter hoc valet contra omne apostema venenosum. Et ego dico, quod ad me venit in civitate Mediolanensi iuvenis cum antrace in partibus faciei, cuius malicia adeo augmentata erat, quod totum caput et facies, et collum erat ultra credibile inflatum. Quem adduxerat ad me quidam apothecarius amicus egri et eger iam erat in signis mortis, quia non erat in eo pulsus et sincopazabat iam. Ita quod dixi apothecario, quod duceret eum ad domum suam, quia moritur. Et apothecarius dixit: non est in eo amplius remedium? Et ego parum cogitans dixi: Certe, si tu haberes de optima tyriaca et tu dares ei in magna quantitate forte posset adhuc vivere, sed non credo, nisi valde dubitanter. Apothecarius duxit eum in domum suam vix euntem et dedit ei tyriaca approbata circa dracmas II et posuit eum in lecto et cooperuit eum. Et incontinenti arripuit eum sudor incipiens circa caput et locum egritudinis et post paululum fuit sudor universalis, et redit in eo pulsus, et confortatus est. Et post exiccationem sudoris, apothecarius dedit ei proprio motu iterum dracmam I eiusdem tyriace in eodem die. Et sanus factus est, nisi quod remansit in eo quoddam ulcus vesicosum, quod postea leviter est curatum. Et ego numquam vidi alium qui, postquam fuit in sincopi et tremore cordis et specialiter sine pulsu, qui evaderet. Sed de his, qui loquentes et quasi nullum malum sentientes iudicati sunt ad mortem per me et, qui mortui sunt, admirantibus multum amicis de pronosticatione, vidi ego infinitos. Hec dicta sunt tibi de tyriaca, quia forte aliquem posses adhuc per ista verba liberare a morte et ut deus omnipotens, qui sit benedictus, concedat mihi peccatori per suam misericordiam, quod iste libellus meus valeat ad honorem eius et utilitatem facture sue. Post confortationem cordis et evacuationem materie maturabitur carbunculus et antrax propriis eorum maturativis, de quibus fiet tibi mentio in operis fine. Omnia alia apostemata furiosa curantur per eadem remedia, scilicet confortatione cordis et confortatione membri et, post ulcerationem, cum cura, que tibi dabitur in tractatu ulcerum. Apostemata frigida curentur cum mundificatione corporis ad quod est specialis trosciscus de turbith, qui fuit magistri nostri dicendus in fine. Et post mundificationem resolutio vel maturatio, si resolvo, non potest fieri. Medicinas autem resolventes et maturantes facta apostemata et scrophulas, et glandulas, et nodos, et mundificantes botia, requies in fine libri.

De ulceribus differentia. Cap. XII.

De ulceribus autem scias quo differunt a vulnere, nam vulnus est plaga ex novo tempore facta. Et ulcus est plaga putrida vel antiqua. Quamvis aliquotiens invenitur in medicina, quia plaga antiqua nominatur a quibusdam vulnus. Tamen ibi vulnus sumitur pro plaga et non proprie. Iterum differt a cancro et fistula sicut genus a specie, quoniam omnis cancer ulceratus et fistula ulcus est. Sed non convertitur et in hoc manifestabitur error Rogerii et Rolandi qui dicunt quod omne

vulnus post quam transierit per duos vel tres menses incuratum iam non vulnus, sed cancer vel fistula nuncupatur, quoniam omnes plage supervenientes ex pustulis ulcerantibus vel ex frigore aeris vel aliqua corruptione, vel incisione apostematis proprie loquendo et omnis plaga putrefacta et putrida sunt ulcera. Nec tamen sunt cancri nec fistula proprie, quoniam fistula et cancer habent proprias differentias, quibus ab ulceribus differunt, sicut patebit. Est ergo in ulceribus aliquid virulentum cum multa putredine liquida. Et illa putredo, si est colorata tendens ad citrinum vel ad rubeum, lavatur cum lavationibus frigidis et stipticis ut cum aqua, in qua resolvitur alumen, et aqua hordei et lenticularum, et balaustie, compositis et simplicibus. Et si non est colorata, lavatur cum aqua mellis. Et si membrum fuerit bene frigidum, cum melle et vino, que loture ponuntur in ulcere aut iniiciuntur per clistere, donec exeant tales, quales ponuntur. Et si ulcus esset crustosum vel haberet carnem corruptam vel mixtam cum sanie, mundificetur cum pulvere affodilis et unguento apostolorum, et unguento viridi dicendis in fine. Et si ulcus est fraudulentum vel corrosivum, reprimatur eius fervor ponendo circa de medicina boli dicta sepe et supra aliquid stipticum corrosivum de dicendis. Facta perfecta mundificatione cum predictis et cum emplastris mundificativis dictis et dicendis regenera carnem et cicatriza cum medicinis hoc facientibus, de quibus habebis copiam. Hoc prenotato, quia multum valet mundificatio corporis per vomitum, si ulcera mala sunt in partibus inferioribus, et per farmaciam, si sint in superioribus. Hec enim causa certa est, quia materia, que currebat ad ulcera, movetur de loco ulceris et tenet ad iter, per quod ulcus melius mundificatur.

Scias quod cancer aut est ulceratus, aut non. Non ulceratus fit aut nascendo ab ipso principio de melancolia putrefacta, sicut in cura apostematis diximus, et tunc incipit apparere in modum lupini et crescit aliquando ut magnus melon, aut fit convertendo ex apostemate duro facto ex melancolia naturali non putrefacta cum emplastretur cum rebus calidis inflammantibus vel ducentibus ad locum per attractionem aut per aliam medicinam calidam aliquando. Et iste ulceratus provenit ex dicto cancro cum ulceratur et aliquando ex vulneribus indiscrete curatis. Cancer non ulceratus in principio sue nativitatis omnino de levi non cognoscitur, sed perfecta signa dicta sunt. Ulcerati autem signa sunt, quod habet labia grossa, dura, reversa intus glandulosa et fetet multum. Et signum infallibile est, quod si laveris cum lixivio, exhibunt ab eo superfluitates sicut bave viscose.

Cura: regula prima generalis est in cura cancri, quod nunquam curatur, nisi penitus cum omnibus suis radicibus auferatur. Ideoque nascitur ex ista regula secunda regula necessaria, quod numquam debet ferro vel igne, medicina corrosiva curari, nisi sit in loco, ubi possit penitus extirpari. Si ergo non ulceratus est in loco intricato nervis, venis, musculis et arteriis ut in collo, mamilla et in aliis locis similibus, non presumas illum nec maturare, nec corrumpere, nec incidere, nec cauterizare, sed evacua corpus per medicinam purgantem coleram adustam. Et iniunge ei regimen temperatum prohibens omnem cibum ingrossantem et adurentem sanguinem sicut lentes, caules, caseum, carnes bovinas, leporinas, anserinas,

anatinas, piper et omnia alia acuta. Et ungas locum circa et supra cum unguento refrenante eius malitiam et defendente eum ab ulceratione. Quod sic fit. Recipe tucie lavate et ceruse partes equales. Ista supradicta cum oleo rosato et succo portulace vel alterius herbe frigide incorpora modo ponendo de oleo rosato, modo de succo ad perfectionem unguenti et ex illo unguento locum inunge. Si autem est in loco, ubi possit penitus extirpari, incide illum cum omnibus radicibus et permittit multum exire de sanguine ex venis circumdantibus illum. Et etiam illas exprime, ut totus sanguis melancolicus exprimatur. Et demum cauteriza cum ferro calido vel cum medicina post cauterium vel medicinam comburentem. Ponas pulvis de succo apii, mellis et farina tritici usque ad mundificationem. Postea regenera et consolida. Si vero cancer ulceratus est in loco nutrito, ubi non potest penitus extirpari, non curari melius est, scilicet cum ferro calido vel medicina comburentem. Sed potest palliari cum unctione unguenti supradicti de tucia et cum regimine supradicto, ut eger habeat vitam longiorem.

Fistula est ulcus profundum, cuius est os strictum et fundus amplus habens duritiem callosam sicut penna avis in circuitu interius. Et in hoc differt ab ulcere profundo, quia ulcus profundum, quod Rogerius et Rolandus, et magna pars modernorum vocant fistulam, non habent duritiem callosam interius sicut fistula. Et propter hoc fistula non mundificatur perfecte cum lotionibus sicut ulcus, sed requirit post lotiones dictas in cura ulcerum ut cum medicina combustiva acuta vel cauterio mundificetur et removeatur, quicquid callosum et durum est interius.

Et post cauterium vel medicinam comburentem ponantur unctuosae: butyrum vel aliqua, quae faciunt cadere crustam vel escaram factam a cauterio vel medicina. Postea mundificetur et cum lavationibus, et emplastris mundificativis, incarnetur cum regenerativis seu cicatrizativis vel sigillativis; quod idem est.

Nota tamen commune remedium tam in fistulis, quam in ulceribus profundis: quod bonum est cum novo vulnere, si fieri potest, reducere materiam ad locum magis dependentem, ut virus vulneris vel fistule possit competentius exicari vel preparare membrum taliter, quod orificium sit semper dependens. Medicine autem cauterizantes et corrodescentes, quae in fistula et cancro corrodunt et cauterizari debent, dicuntur inferius. Et similiter medicine unctuosae facientes cadere escaras seu crustas. Et nota, quod crusta, quae fit ex cauterio vel medicina acuta nunquam vi est auferenda, sed adeo dimittenda, quod per se cadat.

De algebra sive restauratione. Cap. XIII.

Intentio algebrae est restauratio dislocationis et fracture ossium. Propter quod scias, quod deus omnipotens cuius nomen sit benedictum, in secula fecit humano corpori multa ossa propter diversam operationem membrorum humano corpori necessaria, per quam necesse erat unum membrum sine alio moveri. Et scias, quod coniunctio unius ossis cum alio fit modis X. Uno modo per viam inseritionis unius

cum alio precedentis in modum duarum serrarum coniunctarum, ita quod dentes unius serre cadant in vacuitate alterius et e converso sicut faciunt aliquotiens incisores tabularum sicut ossa capitis, que sunt VI. Alius modus est appodiatio seu congregatio unius ossis ad aliud sicut ossa VII pectoris. Tertius modus est fixio ossis in osse sicut dentium in mandibulis. Quartus est coniunctio ossis cum osse mediantibus ligamentis sicut in iunctura humeri cum adiutorio et sicut in omnibus iuncturis. Nam in iuncturis fit coniunctio ossis cum osse mediante quodam corpore duro insensibili, flexibili, quod ex una extremitate ossis egreditur et aliam intrat ligante ossa ad invicem. Tamen eius flexibilitas obedit lacertis moventibus membrum, ita quod potest plicari membrum, secundum quod illi membro convenit ad actiones proprias conficiendas. In omnibus aliis modis coniunctionum non est motus naturalis nec voluntarius. Sola ergo dislocatio fit in iuncturis. Apertio autem et segregatio seu motio bene potest fieri aliquotiens in coniunctionibus aliorum ossium.

Si ergo dislocatio fit in iuncturis, primo iunge os cum osse, secundum quod erant in principio. Post coniunctionem pone super locum peciam grossam de lino vel canapo infectam in medicina facta de farina cicerum distemperata cum albumine ovi vel volatica farina tritici volante per molendinum. Et ligetur ligatura suavi tenente locum firmum in sua iunctura. Attende hoc, quod multi modernorum tempore reductionis fomentant membrum cum aqua calida, quod est pessimum. Ex hoc enim debilitatur et rarificatur membrum et preparatur ad recipiendum superflua, scilicet apostemationem. Sed, si times de doloribus, unge locum de oleo rosato calido. Verum, si tu non fuisti a principio et iam pretereunt dies, quod stetit dislocatus, sic induratus est locus et humores iam cessarunt currere, tunc bonum est fomentare non solum cum aqua calida simplici, sed cum aqua calida decoctionis camomille, fenugreci, seminis lini, malve et bismalve, ut per hec locus melius restaurari possit.

De fractura ossis. Cap. XIII.

Si os aliquid fractum est, primo reducas in loco suo, postea habeas peciam infusam in oleo rosato, quam ponas immediate supra membrum. Et postea ponatur pecia infusa in medicina supradicta in cura dislocationis. Super peciam imponantur faldelle de stuppa infuse in albumine ovi, super faldellas ponantur astelle cum hordantia, quod membrum fractum non possit se movere. Et sic dimittatur usque ad X dies, nisi una trium rerum te cogat illum mutare, scilicet dolor nimius, qui provenit ex nimia strictura vel cursu humorum ad apostema faciendum, vel nimius pruritus. Quod si dolor nimius aut humorum cursus fuerit in causa, solve et unge membrum cum oleo rosato et flobotoma patientem ex contrario.

Et stringe dietam et expecta donec fluxus humorum cessaverit, postea liga. Si vero nimius pruritus, solve et salva cum aqua calida, postea liga. Et sic permitte,

donec consolidatus fuerit. Ponam etiam in fine tibi inter medicinas consolidativas medicamen optimum in fracturis et dislocationibus. Scias, quod ad omne opus cyrurgie multum est utile, imo necessarium, quod medicus viderit operari bonum cyrurgicum ultra scientiam, quam invenerat in scriptis et specialiter in algebra. Nam omnis scientia, que dependet ab operatione, multum corroboratur per experimentum.

De egritudinibus oculi. Cap. XV.

Scias, quod non est egritudo in aliquot membro officiali in corpore, que ita sit ignota apud medicos, sicut egritudines oculorum propter subtilitatem artis compositionis ipsius oculi, quoniam mirabiliter est compositus ex tribus humoribus et septem tunicis, que omnia perveniunt ad eius compositionem. Et omnia illa corpora sunt subtilissima et quasi incomprehensibilia sensu visus, sed intellectu optime comprehenduntur et compositio, et utilitas. Et ad oculum tam nobiliter compositum veniunt vene insensibiles fere portantes eius nutrimentum. Et arterie fere iterum insensibiles portantes eius vitam. Et primo pari nervorum venientium ad proram capitis, que sunt paria VII, venit nervus egrediens cerebrum per partem anteriorem cranei. Quod quidem par facit unam coninctionem concavam, antequam exeat craneum in hunc modum XXX et in exitu cranei iterum bifurcatur, ut vides, qui portat spiritum visibilem ad humorem cristallinum, qui est instrumentum visus. Tamen iuvatur ab albugineo et vitreo humore et a tunicis septem, ut actio visibilis fiat. Una tamen tunica, hec, que est uvea, est perforata. Et foramen illud dicitur pupilla, per quod portantur colores proprie et forme, et figure spiritui visibili mediante aere claro. Fiunt etiam exterius palpebre habentes lacertos eas moventes, que eorum clausura defendunt oculos a lesionibus exterioribus et a laboribus. Pausat et via parva facit suas actiones, que sunt videre videnda. Multum esse utile prolongare verba super anathomiam oculi et notare ad unguem omnes eorum egritudines, que sunt valde multe. Sed, si hoc fieret, transirem metas huius libelli. Dabo ergo tibi curas egritudinum, que sepius eveniunt ad manus cyrurgicorum. Nota tamen omnium sed quarundam tantum longiores et notiores egritudines sunt sicut obtalmia, pruritus, lachryme, scabies, ulcera, macule, ungula et cataracta que omnia sepe eveniunt ad manum cyrurgici.

Obtalmia est apostema seu inflatio vel cursus humorum ad oculus que aliquando est parva, aliquando magna, aliquando maxima et aliquando pessima. Parva ex paucis fit humoribus et aliquando ex sola mala complexione calida propter calorem solis vel pulverem, fumum vel vigiliis. Que cito solvitur cum temperamento diete et cum albumine ovi agitato et despumato, quod mittitur in oculis vel iniicitur. Et hec medicina valet calori, ardori, parvo rubori et multis egritudinibus oculi calidis eo, quod albumen ovi est frigidum, lavativum, colirativum habens conglutinositatem quandam, que applicatur oculo quam non habent

alie simplices medicine. Magna vero obtalmia est quando oculus est dolens et conjunctiva rubea et ibi calor, et acuitas, et lachryme. Maxima autem et omnibus deterior est illa, in qua non apparet de conjunctura, sed est supra magna carnositas rubea et palpebre sunt inflatæ et quasi reverse. Et oculus totus inflatus et ista cito ulcerat oculum. In magna et maxima secundum magis et minus necessaria est flebotomia de cephalica et purgatio humorum calidorum ac subtilitatio, ultima diete sicut in patientibus continuam. Omnia cibaria actu frigida dentur et omnia actu frigida ponantur in oculo et cum calefiunt renoventur. Et collirium album in oculo distemperatum cum lacte mulieris puellam nutrientis et emplastrare oculum usque ad renovationem inflationis cum emplastro facto ex rosis albis et rubeis et santalo rubro ana uncie I, farine ordeï uncie II, camphore dracme I distemperatis cum aqua rosata cessante cursu humorum et dolore. Fiat fomentatio cum aqua decoctionis rose cum paucis sale. Si autem per hoc non liberatur, necesse est, ut ponas collirium de thure ad maturandum et postea pulverem citrinum ad mundificandum. Si autem post obtalmiam vel per obtalmiam fieret ulcus in oculo, cuius signum est, quod in conjunctura est rubens punctus et in cornea est punctus albus, tunc iterum pone collirium album ad sedationem doloris. Vel si ulcus esset ita magnum, quod timeres de egressu uvee et quod fieret egritudo, que vocatur bothor, quoniam sit quedam eminentia, que assimilatur grano uve eminens in oculo, tunc necessarium erit helesir, quod est dicere penetrativum. Et si de hoc non times, sed vis consolidare ulcus, utere collirio de plumbo. Si autem post consolidationem ulceris remanet albula id est cicatrix, cura eam cum collirio de stercore lacerte. Collirium album sic fit. Recipe ceruse ablute dracme X, sarcocolle grosse dracme III, amidi dracme II, dragaganti dracma I, opii dracme 5. Terantur omnia optime et incorporentur cum aqua pluviali munda et ducatur medicina tua multum supra marmor. Et fiant forme similes lenticulis. Et cum opus fuerit una distemperetur cum lacte mulieris puellam nutrientis et administretur cum penna. Confectio collirii de thure maturantis apostema oculi. Recipe thuris dracme X, antimonii, sarcocolle ana dracme V, croci dracme II. Conficiatur cum aqua fenugreci et fiat collirium. Confectio pulveris citrini. Recipe sarcocolle dracme X, aloes dracme II, croci dracme II, mirre dracma I, licii dracme II. Hec omnia tere et utere. Confectio collirii de plumbo mundificans et consolidans ulcera oculi. Recipe plumbi suti, antimonii, tucie ablute, eris usti, gummi arabi, dragaganti ana dracme VIII, opii dracme 5. Confectio helesir, quo est utendum, quando times, quod ex ulcere fluat eminentia uvee et fiat in oculo bothor. Recipe antimonii, ematidis ana dracme X, acatie dracme IIII, aloes dracma I. Terantur et fiant forme similes piperi cum succo verbene vel corrigiole. Et, cum necesse fuerit, una distemperetur cum albumine ovi et administretur.

Pruritus curatur cum vino albo, in quo iaceat petia, in qua fuerit aloes succotrinum pulverizatum lavando oculum mane et sero.

Scabies levis et nova curatur lavando oculum cum vino, in quo iacuit cuperosa sive vitriolum romanum.

Lachryme curantur cum collirio de mirabolano, quod recipe tucie dracme X, coralli ossium mirabolanorum et aloes succotrini ana dracme II, piperis dracme 5. Fiat pulvis subtilissimus et ponatur paulatine cum festuca incisa in angulo oculi.

Macula removetur cum collirio de stercore lacerte, quod recipe de raspatura vasorum terreorum vitriatorum, id est massacunia, que venit de ultra mare, spume maris, et est una species spongie, que est dura, stercoreis lacerte viridis, baurach, id est salgemme, zuccari rubei ana. Fiat ex his pulvis subtilissimus supra marmor, postea coque in libra I aque decoctionis acori et celidonie ana dracme X, usque ad medietatem. De aqua illa tempera predictum pulverem et fac colliria, unum ex his solve cum aqua ruthe vel feniculi et utere vel pone pulverem siccum.

Ungula in principio curatur cum collirio quod etiam est commune scabiei antique et inversione palpebrarum, quod recipe flores eris dracme III, vitrioli romani usti dracme VI, auripigmenti rubei, baurach, spume maris ana dracma I, salis armoniaci dracme II, dissolvatur sal armoniacum cum succo ruthe et cetera pulverizata incorporantur et fiant colliria. Unum solvatur cum vino albo et administretur. Si vero est grossa et firmata auferatur, quod auferri potest cum instrumento. Postea curetur cum collirio.

Cataracta confirmata non curatur nisi cum manu et ad hoc necesse est, quod medicus didicerit videndo opus fieri ab homine sciente remove seu deponere cum instrumento facto ad formam acus, quod imprimitur in coniunctiva scilicet albedine figendo intus ex transverso, donec acus, quam semper videbit operator, quando erit sub cornea, erit ad aquam, que est locata ante foramen pupille, que prohibet visum. Et tunc debet deprimere inferius, donec videat eger. Et postea stet in domo obscura per X dies in silentio. Et ligetur supra oculum emplastrum de bolo armenico distemperato cum albumine ovi ponendo inter duas petias. Tamen scias, quod iste modus est valde deceptibilis, quoniam raro stat, quin iterum redeat, tamen ego vidi non redire. Non confirmata curatur cum sepiissima purgatione capitis cum pillulis cochiis et pigra et cum abstinentia a vino forti et rebus facientibus fumum ad caput et nauseam, et indigestionem, et cum collirio de fellibus, quod recipe fellis aquile vel alterius avis, vel avium de rapina viventium dracme X. Et sint fella sicca, euforbii, colloquintide serapini ana dracma I. Fiant colliria cum succo extremitatum feni. Non intendas habere plenam doctrinam de egritudinibus oculorum per istum libellum, quoniam non continet, sed habes aliqua bona, que in suis casibus tibi erunt utilia. Sed, si desideras plenam habere doctrinam, anhela ad videndum tractatum, quod ego intendo post istum perficere, si potero pertingere ad notitiam dominationis Serenissimi Regis Francorum, ibi enim, si deus me perduxerit, intendo tamen altius et plenius de cyrurgia tractare, quanto locum illum isto loco debemus dicere digniorem. Sis ergo sollicitus rogare deum, ut mihi det locum et spatium, quo possim illud meum propositum adimplere, interim tamen secundum doctrinam contentam in hoc libello non timeas operari.

De antidotis. Cap. XVI.

Suscipe utique antidotarium medicinarum, quod tibi in huius libelli fine in locis pluribus est promissum. Et sunt medicine pauce, que per me infinitis vicibus sunt probate. Et primo de repercussivis, secundo de resolutivis et maturativis, tertio de mundificativis, quarto de conglutinativis et regenerativis, et consolidativis, quinto de mollificativis duritiem, sexto de facientibus opus cauterii. Scias, quod, quotiens intendis repercutere, bonum est in principio corpus evacuare.

Propter hoc evacua materiam calidam. Si est fortis, cum flobotomia vel scarificatione, si debilis. Et cum hac secura medicina. Recipe pruna X, violarum siccarum, que debent poni in fine decoctionis, dracmam I. Fiat decoctio in libra I aque usque ad libras 5 et in illa buliant duabus undis tamarindorum, manne, medulle, cassie, fistule ana uncie 5, que coletur et fortiter manibus exprimatur. Colature in sero misceantur et addantur corticum mirabolani, citri pistatorum in pulverem dracme 5 et sic stet per totam noctem. In mane summo diluculo iterum coletur et calefiat, et exhibeatur. Vel cum pillulis, que sic fiunt. Recipe mirabolani, citri, rosarum rubrarum ana dracmam I, aloes succotrini dracmas II, scamonee dracmas 5. Fiant pillule et sunt doses III.

Evacuata vel minorata materia, utere medicinis simplicibus vel bis compositis. Medicine simpliciter repercussive sine opilatione pororum sunt oleum rosatum et solatrum.

Et repercussiva cum pauca conclusione pororum sunt umbilicus veneris, crassula minor, endivia, cicorea et virga pastoris. Repercussiva cum opilatione sunt portulaca domestica, cucurbita scilicet eius caro, semperviva, crassula, malva, fabaria. Repercussiva stuporem facientia, quibus non est utendum, nisi in magna necessitate intolerabilis doloris: succum lactuce hortulane, mandragore, papaveris, cassilaginis, opii. De rebus, que teruntur, sunt repercussive bone: rosa, omnes sandali, spodium, bolus armenus et terra sigillata. Et his ergo simplicibus et compositis potest uti. Sed, si uteris succo et vis, quod magis penetret, adde aliquantulum aceti. Compositum bonum est de succo alicuius herbe de supra dictis dracme II, olei rosati uncia I, aceti uncie 5. Item olei rosati uncie II, boli armeni dracme 5, aceti uncie 5. Si tu timueris membri corruptionem, adde terre sigillate dracmas II. Istud repercussivum et defensivum membri potest adhiberi supra quodlibet membrum, ad quod tu timeres cursum materie pervenire. Et si iam pervenerit et est confirmata ad apostema vel est ulceratus locus, non ponas aliquod repercussivi supra, sed circa prope principium loci doloris.

Verbi gratia, si fuerit dolor circa iuncturas pedis, pone medicamen supra iuncturas aliquantulum in tibia. Si vis plenioram doctrinam habere repercussivorum et defensivorum, quere librum sacrum Rasis de iuncturis vel expecta librum nostrum venturum. Materia frigida proprie non repercutitur, sed aliquando in principio cum evacuatione materie, confortatione membri prohibetur, quod non fiat materie collectio. Ad quod multum valet exhibitio troscisci, que fuit magistri mei

bone memorie, Gullielmi de Saliceto. Quod recipe turbith albi carnosi et gummosi dracmam I, hermodactilorum alborum dracmas 5, diazinziberis dracmam I. Fiat trociscus unus cum paucis sirupo violarum. Diazinziber, cum quo fit trociscus, est optimum, cum sumitur simplex omni mane pro preparativo ad consumendum residuum materie. Sic fit. Recipe zinziberis albi mundati unciam I, liquiricie rase dracmas II, granorum paradisi, cardamomi, cubebe gariofilate ana scrupulos II, zuccari albi panis libras II.

Confortativa membri, ne recipiat materiam frigidam, sunt absinthium, squinantum, abrotanum, spica, mastix rose et oleum rosatum, quia oleum rosatum calefacit membrum in frigidatum, nisi ultra modum fuerit in frigidatum, et calidum refrigerat. Ista bulliuntur in oleo in duplici vase et ex illo oleo fiat inunctio vel bulliuntur in vino et emplastrantur vel pulverizantur et distemperantur cum oleo et vino et fit epithima. Et sufficiant ista de percussivis.

Scias, quod, quamvis resolutiva et maturativa magnam habeant affinitatem in qualitatibus, quia sunt temperate calida, tamen in hoc differunt, quia resolutiva habent suam substantiam et caliditatem temperatam cum subtilitate, quare aperiant poros et temperate attrahunt materiam, et confortant calorem et naturam ad expellendum. Verum tamen, si inveniunt materiam multam et grossam, ita quod pori non sufficiunt in excludenda materia, aliquando maturant.

Maturativa vero cum eo, quod habent temperatam caliditatem, habent substantiam viscosam, qua opilando poros conservant calorem naturalem in loco et sic maturant. Verum si inveniunt materiam paucam et subtilem, resolvunt illam. Quare invenitur, quod unum et idem emplastrum aliquando resolvit, aliquando maturat.

Resolutiva sunt: camomilla, que resolvit confortando membrum, melilotum et flos eius et oleum anetinum et semen eius, malva silvestris, paritaria et sulphur, pinguedo anseris, galline et anatis, et omnis pinguedo. Secundum magis et minus, sambucus, branca ursina, caules et semen eorum, storax liquida, laudanum, mastix, ysopus humida, lana succida et multa alia. Ysopus humida sic fit. Recipe lanam ovium. Stet in aqua per noctem. Postea bene decoquatur. Illud, quod exprimitur, est bonum resolutivum. Emplastrum resolutivum bonum. Recipe malve silvestris, folia caulium, flores camomille ana manipulum I. Coquantur in aqua et pistentur. Postea fiat pulvis de parte I seminis aneti et parte I seminis caulium et partibus duabus furfuris et fiat emplastrum. Unguentum ad idem. Recipe olei camomellini vel aneti dracmas VI, cere dracmas II, pinguedinis anatis et galline ana dracmam I, seminis aneti et florum camomille pulverizate ana dracmas II. Fiat unguentum. Item diaquilon bonum resolvens materias frigidas et mollificans duras. Recipe litargiri triti et cribellati libram I, olei camomille, anetini, liliacei et yriani ana dracmas VIII, mucilaginis malvavisci, seminis lini et fenugreci, ficuum siccatarum, passularum, enucleatarum, succi yreos, succi squille, ysopi humide et colle de corio ana dracmas XII, terbentine uncias III, resine albe, cere citrine ana uncias II. Decoquantur tum, quod sit durius unguento et minus durum emplastro.

Nota tamen, quod aliquando resolvendo materiam quamquam minuatur, tamen residuum nimis induratur.

Et tunc oportet te aliquando mollificare, quod optime facies lavando membrum leviter et parum cum aqua calida usque ad rubedinem et postea ungere membrum cum unguento facto ex partibus IIII olei antiqui et una cere.

Item aliud optimum ad hanc intencionem mollificans scrophulas et glandulas et preparans eas resolutioni. Recipe olei antiqui libras II, pone in fiala vitrea cum radicibus malvavisci et cucumeris asinini mundatis ana unciam I et pone fialas cum oleo et radicibus in alio vase aque, et permitte bullire oleum per bullitionem aque, donec radices sint aliquantulum arse. Postea cola et in colatura illa pone uncias III cere in estate, in hyeme II. Et habebis optimum mollificativum, de quo uno die vel II, vel III mollificabis. Alio die resolves, secundum quod tibi videtur necessarium. Et si posueris X partem euforbii, erit optimum contra spasmus.

Maturativa sunt: malva hortulana pinguis, radix malvavisci, radix lapatii acuti, radix lilii albi, allium, cepe, rapa, baucia et multe radices alie, et herbe, semen lini, fenugreci, medulla tritici, fermentum, pinguedo porci et omnia composita habentia caliditatem temperatam cum viscositate. Compositum bonum maturans apostemata sanguinea et omne apostema cum admixta caliditate, et omne apostema paratum ad saniem. Recipe folia malvae hortulane et violarie ana manipulum I et duas radices bismalve. Coque in aqua perfecte et pista fortiter de aqua huius decoctionis. Recipe libram I olii antiqui vel axungie veteris porcine non salite uncias III, farine seminis lini et fenugreci ana unciam I, farine tritici subtilissime uncias II. Omnia incorporentur cum herbis et fiat emplastrum mediocriter spissum et liquidum. Nota, quod non ponas fenumgreum, si times de inflatione materie. Materias frigidas maturabis cum emplastro quodam. Recipe cepe I et unam testam alii et II ova, omnia cocta sub cineribus et pista, et tantum de fermento bene acri, quantum est tota medicina. Et distemperentur cum oleo antiquo et fiat emplastrum. Antrax, carbunculus, quia fiunt ex materia grossa, ut dictum est, et utriusque tactus est durus et ambo parati sunt ad inflammationem materie, non maturabuntur, nisi cum medicina incisiva cum maturitate, quod non invenitur in una re simplici, nisi in fermento. Fermentum vero, quia est dulce et acetosum, et viscosum, gratia dulcedinis et viscositatis maturat, acetositatem incidit et divellit materiam ita, quod equaliter maturat. Quare in quacumque dura materia fuerit, est basis et materia emplastrorum. Fiat etiam compositum optimum aggregans has intentiones, id est maturationem cum incisione ad carbunculum et antracem. Recipe ficuum siccarum pinguium numero XII, uve passe unciam I, piperis, salis nitri ana uncias 5, fermenti acri quantum omnes, olei antiqui, aceti fortissimi, quantum sufficit ad conficiendum emplastrum. Item scabiosa pilosa, que habet folia aliquantulum lata prope terram et fustem ad mensuram cubiti, et florem celestem, et quanto magis ascendit, tanto folia sunt magis subtilia trita cum axungia, sicut milies probavi, miraculose maturat antracem et carbunculum.

Mundificativorum quedam mundificant cum maturatione residui. Et illa sunt necessaria, quando cogimur incidere apostema ante perfectam maturitatem. Et quando materia est in parte grossa non obediens maturationi, et in parte leni cito maturat, ut in scrophulis et glandulis squamosis, et in bubonibus. Alia sunt mundificativa simpliciter. Mundificativum bonum apostematum bene maturatorum et ulcerum novorum, quod mundificat et dolorem sedat, et incarnat. Recipe vitellos ovorum crudos et incorpora cum subtili farina tritici ad modum pultis, et distende super peciam, et pone supra. Aliud de melle et farina equaliter. Si tu velles plus desiccativum, tunc pone farinas hordei loco farine tritici.

Aliud mundificativum optimum et generale mundificans cum maturatione et viarum apertione speciale ad mundificandum apostemata ante tempus aperta, et specialiter proprium ad mundificationem antracis et carbunculi, et omnium ulcerum. Recipe mellis albi boni uncias II, farine tritici subtilissime uncias II. Illa prius distempera, postea adde succi apii uncias III et fac bullire ad lentum ignem semper movendo ad perfectionem. Si vis mundificare vulnera fraudulenta, quorum times malitiam et mutationem in cancrum, pone loco succi apii succum absinthii. Et si vis maturare duritiem ut in scrophulis et bubonibus, adde medicine de apio, quantum est medietas totius, de cepa lilii albi cocta in aqua et optime pistata.

Mundificativum cum confortatione loci de unciis III mellis rosati collati et uncia I subtilissime farine hordei. Et si indiges isto mundificativo ad vulnera, que sunt in locis nervosis, adde, quantum est quarta pars totius, terbentine lavate.

Si iterum vis, ut fortius mundificet, adde sarcocolle et myrre, quantum est sexta pars totius. Hoc notato, quod medicine regenerative, de quibus fiet hic mentio, non carent aliqua mundificatione, tamen magis sunt desiccative. Unguentum apostolorum mundificativum fistularum mortificatarum et ulcerum habentium crustas, et fere omnium ulcerum antiquorum.

Recipe cere albe, picis, resine, armoniaci ana dracmas XIII, myrre, galbani ana dracmas III, opoponaci dracmas II, bdellii dracmas VI, litargiri dracmas IX, aristologie longe, thuris ana dracmas VI, floris eris dracmas III. Fiat sic. Infundantur gumme in aceto, que non possunt teri, et postea fundantur in cacia, et fundatur cera et resina cum II libris olei, et omnia colentur. Postea addatur pulvis terendorum et fortiter ducatur cum spatula.

Scias, quod medicine aggregative et conglutinative, que sunt, idem differunt a regenerativis et incarnativis, que sunt eedem. Item tam iste, quam ille, differunt a consolidativis et cictrizativis, et sigillativis, que similiter sunt eedem. Medicine ergo conglutinative sunt, que aggregant labia vulneris, in quo non est facta substantie deperditio et sunt desiccative cum quadam conglutinositate sive abstersione. Et sunt quedam simplices, que faciunt hoc mirabiliter, sicut calx, folia segetis silvestris et folia lilii albi, folia plantaginis, folia malorum, folia cypressi et multa alia. De compositis autem medicamen est de calce, quod dictum est. Aliud medicamen commune in conglutinatione labiorum et consolidatione. Recipe rasure panni linei veteris albiissimi ad libitum. Deinde accipe oleum rosatum et funde in

eo parum galbani, et incorpora cum his rasuram ad modum unguenti. Et si addatur parum corticum thuris et aristologie aduste, fortius operabitur.

Medicine regenerative seu facientes nasci carnem, quod idem est, necesse est, ut habeant abstersionem cum exiccatione et abstergant superfluitatem grossam, et exsiccent subtilem. Que due superfluitates sunt superfluitates tertie digestionis, que ex necessitate generatur in quolibet vulnere concavo, sed differenter hoc faciunt. Quia in vulnere existente in corpore humido, ut mulieris, pueri et eunuchi, et naturaliter pinguis, necessaria est medicina parum desiccativa, ut thus, vernix, fenugrecum, litargirum, mastix, myrra, aloes, farina fabarum et similia. Corporis autem sicci vulnere necesse est adhibere medicinam siccantem ut aristologiam, yreos, farinam orobi et lupinorum. Et maxime, si adurantur, sunt sicciore. Item, si vulnus habet multam saniem, fortiori indiget exiccatione, si paucam – debiliori. De compositis bonus pulvis. Recipe thuris unciam I, vernicis, fenugreci ana uncias II. Fiat pulvis subtilissimus et abundanter ponatur in vulnere. Item litargirum nutritum optime bonam carnem generat et malam corrodit, et removet scabiem de palpebris oculorum. Nutritur autem sic. Recipe litargirum ad libitum et pulveriza. Postea pone de oleo rosato, postea de aceto semper pistando, donec valde augmentetur et recipiat formam unguenti. Illud valde rectificat ulcera antiqua calida. Item ex dictis rebus simplicibus facies unguentum ponendo de pulvere predictarum rerum unciam I, olei uncias III et cere unciam I in estate. In hyeme uncias 5.

Medicine consolidative, sigillative et cicatrizative seu facientes pellem sunt: litargirum, centaurea minor, ossa combusta, cerusa, cortices pini, resina sicca, abrotanum assatum, cortices olivani, galle, nuces cypressi, curcuma et multa alia. De compositis in estate est optimum unguentum Rasis de cerusa, quod valet ad pellem faciendam et ad combustionem ignis et calide aque, et olei ad omnem excoriationem et omnes pustulas calidas ulcerantes, ad alterationem cuiuslibet calefacti et multa alia. Recipe olei rosati uncias IIII, cere, cerule ana unciam I. Omnia incorporentur. In fine addantur duo albumina ovorum et dracma I camphore. Aliud: recipe resine albe, bulliat in aceto acerrimo et proiciatur cum aceto in bacino aque frigide colando cum stamegna. Postea sumatur inter manus inunctas oleo rosato et diu manibus malaxetur et servetur usui. Sed in estate admisce cum resina, quantum est medietas cere.

Item de predictis rebus simplicibus, si sumatur pars una bene pulverizata et de cera, et resina ana pars media, et de oleo rosato partes IIII, fiet bonum unguentum sigillativum. Medicamen optimum ad consolidationem ossium fractorum et firmationem dislocationum, que sunt reducta per medicum. Recipe farine cicerum vel volatice molendini libras 5, masticis dragaganti, gummi arabici ana unciam I, mumie, boli armenici ana uncias 5. Pulverizentur et cum ipsa farina incorporentur cum albumine ovi ad spissitudinem mellis.

Cum autem aliquod membrum, quod fuerit fractum vel dislocatum, vel ulceratum et est sanatum, sed habet durum motum, medicamina mollitiva et nervorum confortantia, et materie in nervis imbibite consumptiva sunt necessaria,

quorum unum bonum, quo sepiissime usus sum. Recipe bdelii, oppoponaci ana unciam I vel mollifica in vino. Postea liquefac pinguedinis porci uncias III, pinguedinis anseris, anatis et galline ana unciam I et admisce cum gummis. Item cere, terbentine ana unciam I, postea adde farine fenugreci, seminum lini ana unciam I, thuris, masticis ana uncias 5. Item unguentum de adipibus valde bonum ad mollificandum duritiem. Et valet pthisicis, si ungatur pectus, et tussientibus ex siccitate. Recipe pinguedinis anseris, anatis, galine, porci, omnium recentium sine sale et cere citrine ana. Omnia liquefiant et colentur, et infrigidata – erit unguentum resumptivum bonum valens ad multa. Item coquantur radices bismalve et cucumeris asinini in oleo in duplici vase cum partibus tribus olei et parte una cere. Fit mollificativum bonum. Et si addatur pars XII euforbii, erit unguentum bonum ad membrum spasmatum. De mollificativis sufficiat hoc notato, quod quotiens vis mollificare cum his unguentis, prius fomenta membrum cum aqua calida decoctionis radicum bismalve et foliorum malve, et florum camomille, fenugreci, et seminum lini. Et postea fiat unguentum.

Medicine ulcerantes et cauterizantes simplices sunt cortices viticelle, apium emoroydarum, pes milvi, tapsia, cantarides, allia mundata, cepe, squille, mel anacardi, alumen fecum, realgar, calx viva, vitriolum, viride es, flamula, apium, risus et multa alia. De compositis aperientibus apostemata sine ferro est quodam. Recipe mellis anacardi et picis navalis ana. Mel anacardis cum non habes, potes facere. Si posueris anacardos in tenaculis fabrorum calidis et strinxeris eos, emanabit ex eis mel, que est medicina cauterizans. Item, recipe saponis nigri liquidi et incorpora cum calce viva et habebis unguentum ruptorium. Item incorpora ventres cantaridarum cum fermento et pauco aceto et habebis bonum ulcerativum. Item medicamen, quod potenter et non violenter carnem superfluam corrodit et minuit. Recipe hermodactilorum, floris eris, aristologie, rose ana. Fiat pulvis. Item medicamen corrodens fortius et est optimum in vulneribus antiquis, crustulis, fistulis et cancris aliquibus. Recipe succum affodilorum uncias VI, calcis vive uncias II, auripige unciam I. Fiant trocisci et siccentur in umbra. Et isti trocisci melius fiunt in mense Augusti, et servantur. Et cum necesse est carnem putridam et ulcera crustosa mundificare, pulverizetur unus et supraponatur pulvis. Nota, quod quandocumque uteris istis medicinis, numquam est medicamen inde auferendum, sed dimittatur, donec medicina cum tota crusta, quam fecit, per se cadat. Et tunc, si bene ablatum est totum, quod erat corruptum, aut factum est sufficiens foramen, bene quidem et mudificetur. Si autem medicamen non compleverit intentionem tuam, itera, salvo, quod medicamen, quod secundo ponis, habeat minorem virtutem vel sit minus in quantitate. Multa alia medicamina huius generis et aliorum generum supradictorum scimus, sed parentes longitudini non posuimus, nisi pauca levia et probata, secundum quod in principio libri tibi rettulimus promississe. Suscipies ergo gratanter istud opusculum et per doctrinam eius operare secure, quia in eo quamvis brevis sit, plura bona secure, probata et utilia continentur. Si vero ad perfectionem huius scientie pervenire desideras, principia medicine,

que sunt scientia rerum naturalium, non naturalium et earum, que sunt contra naturam. Et discite anatomiam, que docet formas, naturas compositionum corporis totius et membrorum omnium et iuvamentum ipsorum scilicet officia, que habent in corpore, et ad quam utilitatem creavit deus omnipotens illa membra talia. Et cum hoc frequenter apud locum, in quibus est egrorum multitudo et ipsorum opera exquisita perpendas. Et nota finem, ad quem pervenerunt egritudines et accidentia ipsorum in principio, statu et declinatione. Et sic per bonam rationem et longum experimentum potes optimus fieri medicus. Aliter autem non, nisi deus omnipotens hoc faceret, infundendo tibi gratiam specialem, qui tibi donet gratiam suam, mihi autem veniam peccatorum, qui sit benedictus in secula seculorum. Amen.

Explicit Chirurgia parva Lanfranci Mediolanensis